



KR - Avdeling for menighetsutvikling
Postboks 799 Sentrum
0106 OSLO

Dato: 11.04.2018

Vår ref: 18/00234-5

Deres ref:

Høringssvar fra Borg biskop: Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser

Borg biskop avgir med dette høringssvar på justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser.

Høringstema 1: Hvordan øke kvaliteten og antall deltakere i gudstjenesten.

1a: Hvordan mener dere gudstjenestereformen har påvirket gudstjenestelivet i deres menighet i og Den norske kirke?

Statistikken viser at gudstjenestedeltakelsen i Borg bispedømme har en total nedgang på 44.000 gudstjenestebesøkende (-7%) i perioden 2011-2017. Det er dermed ikke grunnlag for å si at gudstjenestereformen har ført til økt gudstjenestedeltakelse. Til tross for en reduksjon i totalt antall gudstjenestedeltakere, ser vi i 2017 en betydelig økning i deltakelsen både på ungdomsgudstjenester og skolegudstjenester i Borg bispedømme.

En av de positive intensjonene i reformen i 2011 var at menighetsrådene fikk myndighet til å velge mellom et betydelig antall alternativer til de ulike leddene i ordo. Dette førte til at den strategiske samtalen om gudstjenesteutvikling kom mindre i fokus enn det som nok var intensjonen. Dette var uheldig.

1b: Hva har fungert godt, og hva har fungert dårlig med gudstjenestereformen?

Borg biskop mener at intensjonen om bredere involvering har vært vellykket, med større bruk av medliturger, ministranter, samt barn og unge. Videre har reformen ført til at det nå er større liturgisk kompetanse i mange menighetsråd. Flere steder har reformen også ført til en revitalisering av gudstjenesteutvalgene.

Vi ser også en betydelig økning i nattverddeltagelsen på 15% i Borg for perioden 2011-2017. Her er trolig gudstjenestereformen, sammen med økt bruk av intinksjon, ett av elementene som har bidratt til økningen. I 2011 ble det feiret nattverd på 62% av hovedgudstjeneste i Borg, og biskopen ba derfor menighetsrådene i godkjenningsbrevet om at det skulle feires nattverd på minst 75% av hovedgudstjenestene. I 2017 ble dette målet nådd (76%).

Derimot har kjerneordet stedegngjøring ført til fremmedgjøring og betydelig frustrasjon mange steder. Gudstjenesten har blitt lite gjenkjennelig fra ett sokn til et annet. Basert på disse tilbakemeldingene åpnet biskopen i 2015-16 for at de soknene som ønsket det kunne

justere den lokale grunnordningen. De fleste sokn i bispedømmet søkte om mindre endringer, der hovedbegrunnelsen var et ønske om større grad av samordning mellom nabosokn.

Videre erfarer mange at gudstjenester med både dåp og nattverd ofte har blitt for lange og ordrike. Dette har i noen grad blitt imøtekommet ved den reviderte dåpsliturgien.

1c: Hvilke av de momentene som er nevnt ovenfor mener dere vi særlig bør rette vår oppmerksomhet mot i gudstjenestearbeidet fremover?

Involvering bør fortsatt være et bærende element i gudstjenesteutviklingen. Her skjer det mye positivt lokalt (jf. svaret til spørsmål 1b).

Gudstjenesten inneholder tunge tradisjonselementer. Siden det er flere som går noen ganger til gudstjeneste, og færre som går regelmessig, vil det være avgjørende å styrke gjenkjennelsen i gudstjenesten. Vi ser også en økende tendens til at mange faste gudstjenestedeltakere går til gudstjeneste ulike steder i landet grunnet økt mobilitet og familiesituasjonen. Videre vil en liturgi som er gjenkjennelig fra sted til sted være et viktig teologisk uttrykk for kirkens enhet. Derfor er det også en generell styrke ved forslaget at man har tatt inn liturgiske impulser fra den økumeniske kirke.

Det er en utfordring at Den norske kirke gjennom flere år har opplevd en reduksjon i gudstjenesteoppslutningen. I møte med denne utfordringer er det derfor viktig at det jobbes målrettet med å utvikle ressurser og strategier som kan bidra til å øke oppslutningen om gudstjenestelivet.

Vi ser i denne sammenheng en tendens til at andre gudstjenester en hovedgudstjenestene på søn- og helligdager opplever økt oppslutning. Det må derfor utvikles tydelige rammer for andre typer gudstjenester som blir feiret på andre tidspunkter, for særlige målgrupper eller anledninger (se kommentar til spørsmål 1.d), samtidig som dette ikke bør gå på bekostning av gjenkjennelsen.

Videre mener Borg biskop at gudstjenesten som en inkluderende arena fortsatt må være et prioritert satsningsområde i gudstjenesteutviklingen. Det er en relativt lav teologisk og strategisk bevissthet om de utfordringene som ligger i kapitlet «En gudstjeneste for alle» i veiledning fra 2011. Utfordringene fra dette kapitlet bør i større grad bli en del av grunnlagstenkningen om hvordan Den norske kirke skal arbeide strategisk med gudstjenesten.

1d: Hvilke behov ser dere for et mer variert gudstjenesteliv med ulike former for gudstjenester?

Det er viktig at Den norske kirke legger til rette for et variert gudstjenesteliv som appellerer til ulike målgrupper og legger til rette for ulike former for spiritualitet. Samtidig må denne fleksibiliteten veies opp mot at gudstjenesten skal være gjenkjennelig.

Høringstema 2: Almennelige bestemmelser for hovedgudstjenesten

2: Mener dere at det er behov for å justere eller presisere noe ved prosedyren for hvordan menighetenes lokale grunnordning utarbeides og vedtas? Hva bør endres?

Borg biskop mener menighetsrådene fortsatt bør være det organet som godkjenner den lokale grunnordningen, innenfor rammene som er vedtatt av Kirkemøtet. Samtidig må dette balanseres mot biskopens tilsynsmyndighet, der tilsynet med menighetenes gudstjenestefeiring er et sentralt element.

Borg biskop foreslår at det regelfestes at menighetsrådene sender sine vedtak om lokal grunnordning til biskopen, tjenestevei via prosten, til orientering. I tilfeller der menighetsrådet ikke forholder seg til liturgien vedtatt av Kirkemøtet vil dette gi biskopen anledning til å returnere vedtaket til menighetsrådet, veilede dem og be dem om å sende inn fornyet vedtak. Hvis menighetsrådene ønsker andre alternativer enn det som er vedtatt av Kirkemøtet, må man søke biskopen om godkjenning for dette.

Borg biskop mener at bestemmelsene bør inneholde en definisjon av hva som menes med forordnede gudstjenester. Det er i dag ingen felles, nasjonal forståelse av dette i Den norske kirke og det overlates til den enkelte biskop å bestemme hva som kan defineres som en forordnet gudstjeneste. Bispemøtet bør utfordres til å jobbe videre med spørsmålet.

Høringstema 3: Justeringer i hoveddel I – Samling, ledd 1-8

3a: Ledd 1 – Forberedelse, åpen kirke: Enig i intensjonen, men det er unaturlig å gjøre det til et absolutt påbud.

Ledd 1 – Forberedelse, informasjon om gudstjenesten: Enig i forslaget.

3c: Ledd 2 – Inngangssalme: Selv om det er gode grunner for at menigheten bør stå under inngangssalmen, bør det likevel ikke være obligatorisk.

3d: Ledd 3 – Hilsen: Hvis menigheten står under inngangssalmen er det naturlig at man setter seg etter hilsen. Hvis menigheten sitter under inngangssalmen, blir den sittende under hilsen.

Høringsspørsmål 3.e: Er dere enig i at samlingsbønnen ikke lenger blir obligatorisk, men et valgfritt ledd?

Uenig i forslaget. Samlingsbønnen fungerer godt, både liturgisk, dramaturgisk og når det gjelder involvering.

Selve intensjonen med samlingen er at menigheten samles for Guds ansikt, og det som dypest sett uttrykker dette er bønnen. Derfor ivaretar samlingsbønnen et viktig liturgisk anliggende.

Å gjøre samlingsbønnen til frivillig ledd vil også svekke den leke deltakelsen i gudstjenesten, siden bønnen ofte ledes av en medliturg eller leses høyt av hele menigheten.

3f: Ledd 4 – Syndsbekjennelse: Det bør fortsatt være adgang til å benytte det dobbelte kjærlighetsbud som innledning til syndsbekjennelsen, som er den sentrale bibelske oppsummering av Loven.

Borg biskop mener at løftesordet etter syndsbekjennelsen bør være obligatorisk. Det er et viktig teologisk prinsipp at så lenge man bekjenner synd, bør man også få tilsigelse.

3g: Ledd 6 – Kyrie: Enig i at Kyrie-leddet blir obligatorisk.

Borg biskop opplever at overgangen mellom Kyrie og Gloria er uten en klar indre sammenheng. Syndsbekjennelsen (og løftesordet) i ledd 4 er individuell, mens Kyrie-leddet i større grad retter fokus på den kollektive dimensjonen og kaoskreftene som rammer oss, menneskeheten og skaperverket og skaper eksistensiell usikkerhet og frykt. Den direkte overgangen fra Kyrie til Gloria blir dermed innholdsmessig problematisk og teologisk ulogisk. Borg biskop foreslår derfor å legge inn et løftesord mellom de to leddene, som for eksempel kan være: «Kom til meg, alle dere som strever og bærer tunge byrder, og jeg vil gi dere

hvilke» (Mat 11,28). Strukturelt og innholdsmessig vil da Gloria-leddet bli et gjensvar på bønnen om miskunn og løftesordet fra Kristus. Hvordan løftesordet konkret skal utformes og uttrykkes liturgisk, må utredes nærmere.

3h: Ledd 7 – Lovsang: Enig i forslaget.

3i: Ledd 8 – Dagens bønn: Uenig i at dagens bønn blir obligatorisk ledd. Den bør kunne brukes på høytidsdager, og ellers bør bønnene inngå som alternativer til samlingsbønnen slik at tilfanget med samlingsbønner økes.

Høringsspørsmål 3j: Gi eventuelt andre kommentarer til høringstema 3?

Ingen øvrige kommentarer.

Høringstema 4: Justeringen i hoveddel II – Ordet, ledd 9-17

4a: Ledd 9 – Første lesning, og ledd 11 – Andre lesning: Borg biskop ser ingen grunn til å ta bort «Gud være lovet» som menighetssvar der det er innarbeidet og fungerer godt.

4b: Ledd 10 – Bibelsk salme: Enig i forslaget.

4c: Ledd 12 – Evangelium: Enig i forslaget. I tillegg til hallelujaversene i NoS 977 bør også 1977-liturgiens «Gud være lovet, halleluja, halleluja, halleluja» videreføres som alternativ. Dette verset har vist stor slitestyrke

4d: Ledd 13 – Preken: Delvis enig i forslaget. Forslaget til rubrikk om at «prekenen holdes fra prekestolen, lesepulten eller et annet sentralt sted i kirkerommet», er utydelig. Det er viktig å fastholde prekestolen som det sted der prekenen skal fremføres, samtidig som det gis anledning til fleksibilitet for ulike typer gudstjenester. Det bør presiseres at prekenen normalt holdes fra prekestolen.

4e: Ledd 14 – Credo: Enig i at dette videreføres som nå.

4f: Ledd 15 – Salme: Enig i at dette videreføres som nå.

4g: Ledd 16 – Kunngjøringer: Enig i at dette videreføres som nå.

4h: Ledd 17 – Forbønn for kirken og verden: Borg biskop støtter at det nå blir tydeligere markert at forbønn og nattverd er to ulike elementer. Liturgisk handler bønn og forbønn om at vi gir våre bønner til Gud (sakrifisielt), og nattverden er en handling der vi mottar Guds gaver (sakramentalt). Dette kan bidra til å styrke både forbønnens og nattverdens plass i gudstjenesten. Videre er det en svakhet ved den praksisen som nå har utviklet seg at bønnevandringen hovedsakelig blir en individuell bønnevandring, der forbønn for kirken og verden svekkes.

Borg biskop støtter derfor den tydeliggjøringen som nå foreslås, men ber samtidig om at det i veiledningen tydelig forklares hvordan dette praktisk kan gjennomføres uten at man mister de gode effektene som en aktiv bruk av kirkerommet har gitt i mange menigheter. Borg biskop oppfatter det slik at dette kan løses ved at man har en kort tematisk og felles bønn for kirken og verden i gudstjenestens forbønnsdel, og at man så legger til rette for at man kan bruke kirkerommet i full grad under nattverdfeiringen, med lystenning, dåpspåminnelse, m.m. Borg biskop mener at takkofferet bør inngå som en del av Ordets del og ikke nattverden, se kommentar til spørsmål 5.c.

Høringssspørsmål 4: Har dere endringsforslag eller kommentarer til hoveddel II. Ordet?

Ingen øvrige kommentarer.

Høringstema 5: Justeringer i hoveddel III – Nattverd, ledd 18-21

5a: Kommenter gjerne nattverdpraksisen i menighetene i dag med tanke på særkalk og/eller intinksjon og med tanke på mottakelse av nattverden stående eller knelende på alterringer/altersranken?

Det har de siste årene vært en økt bruk av intinksjon, særlig på gudstjenester for barn/unge, gudstjenester med mange dåp eller gudstjenester med stort fremmøte. Dette har både en praktisk og en pastoral begrunnelse, og er med å senke terskelen for nattverddeltagelse. Bruk av særkalk ved stående nattverd synes lite utbredt i Borg. De fleste menigheter varierer mellom nattverd ved kneling og intinksjon. Den nye liturgien bør la denne praksisen fortsette og overlate til den forrettende prest å vurdere når man skal benytte hvilken utdelingsform. Det bør ikke gis anledning til å kombinere intinksjon og nattverden ved kneling i samme gudstjeneste, siden dette kan gi inntrykk av et A- og B-lag.

5b: Gi gjerne kommentarer til valgene av ordene som er foreslått

Borg biskop er uenig i forslaget, og ønsker å beholde begrepene «kalk» og «legeme» i nattverdliturgien. Denne begrepsbruken hviler på tunge tradisjonselementer, og flyter språklig bedre enn «beger» og «kropp».

Borg biskop mener at man i den justerte liturgien nå bare bør ha anledning til å benytte 2011-versjonen av Herrens bønn. Det var fornuftig at man i 2011-liturgien gav muligheten til også å benytte den tidligere 1978/85-versjonen av Herrens bønn, men denne fleksibiliteten bør være en overgangsordning. De menigheter som av tungtveiende grunner ønsker å videreføre tidligere versjoner av Herrens bønn, kan søke biskopen om dispensasjon for dette.

5c: Er dere enige i at takkofferet inngår i nattverdliturgien, og ikke forbønnsdelen?

Borg biskop mener at takkofferet må inngå i Ordets del og knyttes til forbønnen. Det er teologisk forstått svært problematisk at man knytter våre gaver gjennom takkofferet så tett sammen med Guds gaver i nattverden som det her foreslås. Det må derfor skilles tydeligere mellom gudstjenestens sakrifielle og sakramentale dimensjoner, jf. argumentasjonen til spørsmål 4.h om forholdet mellom forbønn og nattverd.

I en luthersk kirke er det naturlig å koble bønn og arbeid («ora et labora»). I St. Benedikts klosterregel er dette begrepsparet koblet til en dyp sammenheng mellom kontemplasjon/forbønn og handling. Det er ikke Gud som skal ha takkofferet, men verden og menneskene som bor her, og som kirken ber for i gudstjenesten. Dermed hører takkofferet etter Borg biskops oppfatning både teologisk og liturgisk sammen med Ordets del, knyttet til forbønnen. Det er svært uheldig hvis det i liturgien gis inntrykk av at Guds gaver i nattverden er et gjensvar på våre gaver i takkofferet, særlig i vår prestasjonspregede kultur. I frelsens sak bringer vi ingenting til Gud, og slett ikke for å få noe tilbake!

Vi har de siste årene sett en stor økning i antall menigheter som har innført digitale betalingsløsninger (Vipps, m.m.) når man skal samle inn takkofferet. Borg biskop oppfordrer Kirkerådet til å arbeide videre med utfordringene dette reiser når det gjelder kommunikasjon og gjennomføring i rammen av en gudstjeneste.

5d – Ledd 19: Takksigelse og bønn: Borg biskop er uenig med Kirkerådets forslag, og støtter Nemnd for gudstjenestelivs presisering om at liturgen skal vende blikket mot elementene og ikke primært mot menigheten. Dette er en god tydeliggjøring av at nattverdens sentrum er den korsfestede og oppstandne Kristus slik han kommer til oss i vin og brød.

5e: Har dere kommentarer eller endringsforslag til ledd 19 og 20 i høringsforslaget?

Borg biskop mener at fredshilsen må være obligatorisk, noe som er med å understreke nattverdsmåltidet som en fellesskapshandling. Det utvidede fredshilsen der menigheten hilser hverandre med håndtrykk, bør imidlertid være valgfri.

5f: Ledd 21 – Måltidets avslutning: Enig i de mindre endringene som foreslås.

Høringstema 6: Justeringer i de enkelte nattverdbønner.

6: Gi gjerne kommentarer eller endringsforslag til nattverdbønnene?

Borg biskop ønsker at man i nattverdbønnene generelt moderniserer språkbruken gjennom at liturgien i større grad benytter dobbelt bestemmelse. Å si «dette beger» i stedet for «dette begeret» og «disse gaver» i stedet for «disse gavene», virker unødig arkaisk.

Nattverdbønn B: Borg biskop mener at man bør beholde omtalen av Kristus som «din sønn», slik det ble foreslått i en tidligere behandling i NFG, og ikke «din tjener» som det legges opp til i Kirkerådets forslag. At Kristus omtales som Guds sønn er med å tydeliggjøre inkarnasjonen og realpresensen, og er særlig viktig i en nattverdliturgi. I bibelsk terminologi knyttes begrepet «tjener» hovedsakelig til menneskers tjeneste for Gud og hverandre (jf. 2Kor 4,5: «Vi forkynner ikke oss selv, men Jesus Kristus som Herre og oss som tjenere ...»).

Nattverdbønn G: Det er positivt at man nå foreslår en ny og kort nattverdbønn som man også kan benytte i gudstjenester med mange dåp.

Høringstema 7: Justeringer i hoveddel IV – Sendelse, ledd 22-25

7: Har dere kommentarer eller endringsforslag til sendelsen?

Ledd 22 – Salme: Enig i forslaget.

Ledd 24 – Utsendelse: Borg biskop mener man bør beholde muligheten til å formulere andre eller egne utsendelsesord enn de fire som foreslås i liturgien. Dette vil gi en nødvendig fleksibilitet for den enkelte gudstjenestes særpreg.

Med vennlig hilsen

Atle Sommerfeldt
biskop

Endre Fyllingsnes
seksjonssjef kirke og samfunn

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen signatur.

Mottakere:
KR - Avdeling for menighetsutvikling

Postboks 799
Sentrum

0106 OSLO